

Friedrich Schiller – orvos vagy költőfejedelem?

Becher Péter, Patai Árpád, Májer Katalin

Schiller koponyája

*A bús csontházban néztem elmerengve,
A koponyák egymáshoz mint szorúltak,
S a rég kihamvadt kor jutott eszembe.*

...

Csak nékem, avatottnak, volt kitérve

*Oly szent írás, melyet nem ért eretnek,
Midőn a merev csonthegy közepette
Egy páratlan dicső alkat lepott meg.*

*Hogy a porlás szűk börtönét feledve,
A szabadúlt szív friss meleget érzett,
Miként ha itt új létforrás eredne.*

*Oh, mély titok! Rejtélyszerű ígézet!
Isten-alkotta nyom, mely nem veszett el!
E koponyából szemem tengert nézhet,*

*Mely népes ezer óriás-tünettel.
Bűvös edény, melyből sok jóslat áradt:
Érintselek e méltatlan kezekkel?*

*De kegyelettel fölnyitom ma zárad'
S szabadba viszlek, hova nap hatolhat,
S elmém nyomodba áhitattal járhat.*

*Mert ember itt lenn nyerhet-e nagyobb,
Mint lesni, hogy' hat isteni természet,
Mikép' van, hogy mi rög, szellembe olvad,*

S testet mikép nyer gondolat és érzet.

*Johann Wolfgang von Goethe, 1826.
(Dóczi Lajos fordítása)*

A Don Carlos előadásán tapsolva a közönségből csak kevés emberben merül fel a gondolat, hogy Friedrich Schiller, a zseniális dráma szerzője pályája kezdetén katonaoorvosként tevékenykedett, s betegségei miatt e csodálatos művek alkotása közben is embertelen kínok gyötörték. A tiszteletet megadni vágyó műpártolónak ma már az sem adatik meg, hogy sírja előtt fejet hajtson, a közelmúltban derült ki ugyanis, hogy a költőfejedelem barátja, Goethe koporsója mellett Weimarban álló szarkofágban nem Schiller hamvai nyugszanak.

A katonaoorvos

Johann Christoph Friedrich Schiller 1759. november 10-én Marbachban született. Apja, Johann Caspar Schiller katonatiszt és seborvos volt. Emiatt többször is lakóhelyet változtattak. 1773-tól az ifjú Schiller az uralkodó herceg, Karl Eugen (Károly Jenő) személyes kiválasztottjaként a „Karlsschule” nevű katonai iskolában ösztöndíjasként jogot tanulhatott. Sem a tantárgy, sem a katonai fegyelem nem vonzotta, osztályzatai folyamatosan romlottak. Amikor egy hercegi látogatás során kiderült, hogy az akadémián több jogászt képeznek, mint amennyire az államnak szüksége van, az uralkodó az iskolát több más fakultással (erdő- és mezőgazdaság, filozófia, nyelvek, orvostan) is kiegészítette, majd a jogban nem jeleskedő Schillert az orvosi tanulmányok felé irányította. Schiller nem tudott ugyan semmit a medicináról, de a jogtudományokat utálta, ugyanakkor vonzotta a minden karon kötelezően oktatott, újonnan bevezetett tantárgy, a filozófia. Gondolkodás nélkül engedelmeskedett a hercegi utasításnak. 1775 és 1780 között diákoskodott a stuttgarti akadémia orvosi karán. Érdeklődését az emberi test és lélek titkai hamar felkeltették, egyre jobb érdemjegyeket szerzett, tanárait példaképnek tekintve mélyedt el az orvosi tudományokban. Egy katonatársának emlékkönyvébe 1777-ben e sorokat írta: „Örökké veled marad az orvos, a költő és a barátod.” 1799-ben „Filozófia a fiziológiában” címmel adta be értekezését, amelyet az akadémia három orvos lektora egyöntetűen elutasított. Témája (a test és lélek viszonya az emberi szervezetben – Schiller a lélek helyét az idegrendszerben találta meg) korai volt kortársai számára. Újabb egy évet kellett hát az akadémián eltöltenie. Ezt az időt éjszakánként első drámája, *A haramiák* írásával töltötte. Orvosi tevékenységéről kevés dokumentum maradt fenn: társáról, Grammont kadét-ról szóló nyolc esettanulmány. Grammont édesapja halála után súlyos lelkiállapotba került (fejfájás, hasmenés, étvágytalanság, koncentrációképtelenség, illetve öngyilkossági gondolatok gyötörték). Schiller, akit a lélek iránti érdeklődés fűtött (ma akár az egyik első léleksebésznek is nevezhetnénk), úgy vélte, Grammont esetében a lélek kétségbeesése vezetett az organikus tünetekhez. Eközben a páciens állapota egyre romlott, görcsrohamok, alhasi görcsök mellett álmatlanság is jelentkezett. Schiller szerint a betegnek szabadságra volt csupán szüksége. Az ezzel egyet nem értő herceg kadétot és orvosát az egymással való kapcsolattartástól is eltiltotta. Fél év múltán Grammontot súlyos szomatikus állapotban bocsátották el a katonai szolgálatból. Családtagjai körében tünetei megszűntek, teljesen meggyógyult. Schillernek tehát igaza volt. 1780-ban – ravaszul, tanulva az előző évi keserű elutasításból – egyszerre két záróvizsga-dolgozatot is benyújtott, az egyiket szoros orvosi témában (*De descrimine febrium inflammatorum et putridarum* – A gyulladásos és rothadó láz közti különbségről), a másikat a test és lé-

lek összefüggéséről (*Összefüggés az ember állati és emberi természete között*). A disszertációkat elfogadták, s hercegi parancsra december 15-től Schiller a stuttgarti Augè gránátos ezred orvosa lett. Feladatahoz tartozott a kórház felügyelete, a betegvizsgálat, vényírás és a higiéné ellenőrzése. A munka monoton volt – az ezredhez 420, zömmel öreg és rokkant katona tartozott –, mégis hamar rájött, hogy akadémiai végzettsége a gyakorlatban mit sem ér. A katonaságon kívüli orvosi praxishoz újabb vizsgát kellett volna letennie – ezúttal a tübingeni egyetemen. A haramiák 1782-es mannheimi bemutatója nagy sikert aratott, de egy hercegi tilalmat is hozott számára: orvosi szaklapokon túl máshol nem publikálhatott. A medicinából kiábrándult Schiller számára csak egy lehetőség maradt: a Stuttgartból való szökés, s attól kezdve az orvoslással szakítva, csak az irodalomnak szentelte életét. Műveiben visszaköszön azonban az öt orvosakadémiai év, mind a cselekmények, mind a szereplők lélektani felépítése korábbi tanulmányain alapul.

Minden hónap új szenvedést hoz

Nővére szerint Schiller már gyermekként is beteges volt. A katonai akadémia, ahová 13 évesen került, nagyon megviselte. Az első két évben hétszer feküdt a gyengélkedőn, a leghosszabb időszak öt hét volt. Medikuséit is a betegséggel való küzdelem jellemezte, egy olyan betegséggel, amelynek kiváltó okát és gyógyításának módját sem ismerték a XVIII. században – a tuberkulózissal. Nincs biztos adatunk, mikor fertőződött meg a baktériummal. E tényt Schiller maga egy tuberkulózisban elhunyt iskolatárs, Hiller boncolásával hozta e tényt összefüggésbe. Stuttgartból való szökése után, Mannheimben maláriás lett. Önmagát kúrálva vizes leveken és a kínafa kérgén élt. A visszatérő lázrohamok ellenére utolsó javításokat eszközölt új drámáján, *a Don Carloson*. 1787-ben Weimarba költözött, itt is hosszan lezajló meghűlések gyengítették. 1789-ben a jénai egyetem filozófiaprofesszora lett, de a sorozatos megfázások miatt előadásokat is le kellett mondania. 1791-ben mellhártyagyulladás következett, az ismétlődő vérköpések miatt barátai már tüdőbajra gyanakodtak. Orvosa azonban megnyugtatóan így írt: „A véres köpet megszűnt és jó prognózist jelentő gennyésre változott. Csak az alhasi fájdalom és hasmenés tette a lázas állapotot komplikálttá.” Tanítványai és barátai éjjel-nappal ápolták. A 29 éves Novalis közülük hamarosan tuberkulózisban elhunyt.

Az elkövetkező tizennégy évben jó és rossz időszezonok váltották egymást, a klinikai képet a szervi tuberkulózis progressziója jellemezte, amely betegség a költőnél főleg a tüdőt és a beleket érintette. 1793-ban ezt írta egy levelében: „Ez a változó időjárás rendszeresen előhozza régi bajomat. Már olyan gyakori és olyan keserves, hogy minden három napból kettőt elveszít-

Schiller halotti maszkja

tek és a maradék egy napon iparkodnom kell, hogy munkám elmaradását behozzam.” E nehéz időszakban a munka és Goethehez fűződő barátsága éltette. 1800-ban tifusz miatt esett ágyának, 1804-ben berlini előadóútját kellett véres székkürítések miatt lemondania. Ne feledjük: ezek azok az évek, amikor érett művein, *Az orléans-i szűzön*, *A messinai menyasszonyon*, *A Tell Vilmoson*, *a Wallenstein-trilógián* és *balladáin* dolgozott. A munkavégzésre csak stimulánsok, így kávé, likőrök fogyasztása, állandó tubákolás mellett volt képes. Alkotótevékenységét a rothadó alma szaga inspirálta.

1805. május elsején a weimari színházban egy vígjáték bemutatóján elájult. Otthon köhögött, belézasodott, lázgörcsei voltak. Könnyek között búcsúzott kilenc és fél hónapos Emilie lányától, majd mély kómába zuhant. Eszméletét haláláig, május 9-ig nem nyerte vissza.

Szervezetében a tuberkulózis komoly roncsoló tevékenységet fejtett ki. A boncletet szerint: „A jobb tüdő hátulról egészen az elülső részekig a pleurával, illetve a szívburokkal ... úgy összenőtt, hogy ezek a bonckéssel alig voltak szétválaszthatóak. A tüdő szerkezete teljesen felbomlott, az állomány grízszerűen átalakult, mállekony, helyenként üszkös volt. A szív olyan volt, mint egy üres bugyor, sok kiöblösödéssel, néhol az izomzat teljes hiányával. A jobb és bal vese elfajult, környezetével összekapasz-

kodott.” A boncoló orvos így írt Karl August (Károly Ágost) weimari hercegnek: „*Ilyen körülmények között csodálatra méltó, hogy a szegény ember így sokáig élhetett.*”

Schiller halálát a tuberkulózis talaján kialakult bronchopneumonia okozta, valószínűleg veleszületett szív-izombetegségét (a jobb szívfél myocardialis displasiája) ma *Uhl-anomália* néven ismeri a szakirodalom. A költő fennmaradt hajtincséből végzett meghatározás idült

Goethe és Schiller koporsója

ólmérgezésre utalt (panaszai közül a koncentrációképtelenség, hasi görcsök ennek tünetei is lehetnek), melynek forrása szobájának méregzöld tapétája lehetett. (A szobájában mért arzén- és ólomkoncentráció a mai ipari határérték százszorosa volt – ezt a levegőt lélegeztek be éveken át!)

Ki fekszik Schiller szarkofágjában?

Schillert az éjszaka leple alatt temették el a Jacobsfriedhofban. Weimarban ez idő tájt megszokottak voltak az éjszakai temetések. Furcsa azonban, hogy Schillert a vagyontalan hivatalnokok és nemesek tömegsírjába hantolták. Sírkő állítására sem tartották méltónak. A nemzet költőjének növekvő hírneve miatt Weimar polgármestere 1826-ban úgy határozott, hogy méltóbb sírhelyet készíttet. Újfént a sötétséget kihasználva ereszkedtek le a kriptába, ahol 23 koponyát találtak. Minthogy Schiller nagy termetű volt, kiválasztották a legnagyobb csontokat és koponyát, amelyet a drámaíróénak tartva az Anna-Amalia könyvtárban helyeztek el. (Innen a koponyát barátja, Goethe fél évre haza is vitte, a koponya tanulmányozása ihlette Beinhaus című, nálunk Schiller koponyája címmel megjelent költeményét.) A csontokat csak 1827-ben helyezték el a weimari fejedelmi kriptá szarkofágjába, amely mellett most Goethe temetkezési helye áll. 1911-ben a Jacobsfriedhof közben beomlott kriptájánál végzett ásatások során 63 koponyát hoztak felszínre. Ebből egy ismét a költővel összefüggésbe hozva, a csontokkal együtt Schiller szarkofágjánál névtelen koporsóba került.

Modern arcreekonstrukciós antropológiai módszerekkel időközben kiderült, hogy a „második Schiller-

koponya” Anna-Amalia hercegnő első udvarhölgyének, Louise von Göchhausennek földi maradványa.

2008-ban az innsbrucki igazságügyi orvostani intézetben a *Friedrich-Schiller-Code* program keretében 1100 DNS-analízist elvégezve igyekeztek a kétszáz éve nyitott kérdéseket tisztázni. A szakértői gyakorlatban háromféle DNS-rendszert elemeznek. Az *autoszomális STR* (short tandem repeats) génszakaszok igen változékonyságúak, a szülőktől egyenlő arányban örökljük őket. A meghatározást főleg apasági vizsgálatoknál, illetve a kriminalisztikában személyek azonosításához lehet felhasználni. Az *Y-kromoszómához kötött STR*-eket az apa fiára örökíti, így egy rokoni kapcsolat férfi ágát lehet velük nyomon követni. A *mitokondriális (mt)DNS* az anyától mindkét nemű gyermekeibe öröklődik, így a család anyasági viszonyai tisztázhatóak.

Schiller vizsgálata során DNS-mintát nyertek a Schillernek tulajdonított két koponyából, Schiller testvéreitől, fiaitól (Ernst, Karl) és unokájától (Ernst). Schiller testvérének, Christine és Louise földi maradványaiból nyert mtDNS megegyezik a többi exhumált rokonnal, de különbözik a Schiller-koponyákból nyert mintától. Ez csak akkor lehetne igaz, ha Friedrich és Christine édesanyja különböző személy lenne. (Schiller életrajzírói előszeretettel emlegetik, hogy a költő a herceg gyermeke lenne, Schiller katonatiszt csak a nevelőatyja, ezzel magyarázzák, hogy Karl Eugen szorosan nyomon követte Schiller pályafutását és ingyen iskoláztatta.) Schiller gyermekei és unokája egyforma Y-kromoszómához kötött STR-ekkel rendelkeznek, amely azonban különbözik a Schillernek tulajdonított koponya DNS-anyagától. Az autoszomális STR-ek analízise során kiderült, hogy Charlotte, Schiller felesége a fiúk, Ernst és Karl vér szerinti édesanyja, Christophine Reinwald pedig a nagynénjük. Az autoszomális STR-ek és az (mt)DNS elemzése szerint ez a rokonsági viszony csak akkor jöhet létre, ha Christophine Reinwald egy közvetlen férfi rokona juttatta el a DNS-szakaszokat a következő generációba. Ez értelemszerűen csak Friederich Schiller lehet. A szarkofágban őrzött koponya nem Schilleré, hiszen Y-kromoszómájának DNS-e fiaiéval és unokájáéval nem egyező. A vizsgálatok így kizárták a „herceg titkos gyermeke” elméletet is.

A legmodernebb technika segített tisztázni, hogy a Friedrich Schiller szarkofágjában őrzött maradványoknak a költőhöz közük nincs, azok idegen embertől származnak. A vizsgálat lezárulása óta a Sturm und Drang mestereinek állított két szarkofág közül a jobb oldali (Schilleré) üres.

—
A szerzők a Soproni Megyei Jogú Város Erzsébet Oktatókórház I. Belosztály és a Fresenius Kft. Dialysis Centrum, Sopron munkatársai.

—
A szerzők a részletes irodalomjegyzéket készséggel az érdeklődők rendelkezésére bocsátják.